

En rapport från Verdis

2024

Skriande kompetensbrist riskerar den cirkulära ekonomins framfart

- flaskhalsarna måste bort

Innehållsförteckning

Inledning.....	2
Skriande brist på miljöarbetare och yrkesförare.....	3
Dyra utbildningar	4
Höga krav i upphandlingar	5
Bostadsbrist som försvårar	6
Analys.....	7
6 förslag på åtgärder till politiken.....	8
1. Skapa fler utbildningsplatser för miljöarbetare.....	8
2. Finansiera utbildning	8
3. Inför validering av utländska körkort.....	8
4. Sänk språkraven – öka integrationen	8
5. Sänk kraven på miljöarbetare vid upphandling	8
6. Bygg bort bostadsbristen.....	8

Inledning

Sverige befinner sig just nu i en lågkonjunktur och antalet arbetsföra utan jobb fortsätter att stiga. I april 2024 var 519 000 personer arbetslösa i Sverige, vilket motsvarar 8,9 procent av befolkningen. Jämfört med för ett år sedan har antalet arbetslösa ökat med 87 000 personer, vilket motsvarar 1,4 procentenheter.

Samtidigt råder det stor kompetensbrist på den svenska arbetsmarknaden. I Sverige lider 77 procent, det vill säga drygt tre av fyra företag, av kompetensbrist. Ur ett historiskt perspektiv är efterfrågan på arbetskraft väldigt hög.

Sveriges konkurrenskraft och ekonomiska utveckling är beroende av att företagen kan anställa medarbetare med rätt kompetens. Det behöver finnas rätt kompetens i landet för att det ska vara attraktivt för företag att etablera sig här. Det är även viktigt med låg arbetslöshet. Invånarna behöver vara sysselsatta och bidra till landets ekonomi och välfärd.

En av de branscher som ligger i topp gällande kompetensbrist är transport, logistik och fordonsindustrin, där 75 procent av företagen lider av kompetensbrist. Ett av dessa företag är Verdis, en ledande aktör i Sverige inom insamling och transport av hushållsavfall. Företaget har idag 500 medarbetare och 300 fordon i daglig drift och når ut till ca 1 500 000 invånare i omkring 25 kommuner

och är helt beroende av att rekrytera miljöarbetare för att kunna bedriva sin verksamhet och leverera tjänster till sina uppdragsgivare. Företaget märker framför allt av brist på yrkesförare, vilket är en utmaning som de delar med andra grenar inom transportbranschen.

I och med Sveriges medlemskap i Nato och satsningar på försvaret förväntas konkurrensen om yrkesförare, och därmed även kompetensbristen, att öka. Det kommer att behövas allt fler yrkesförare inom försvaret och för tunga transporter inom landet. Även specifikt inom miljöbranschen förväntas antalet transporter att öka under kommande åren i och med nya regler för att främja den cirkulära ekonomin, med högre krav på avfallssortering och kommunalt insamlingsansvar av förpackningar. Även ett stort antal pensionsavgångar kommer att öka efterfrågan på omfattande rekryteringar av miljöarbetare som idag inte finns på marknaden.

I den här rapporten beskrivs exempel på hinder som gör det svårare att hitta och anställa rätt kompetens till kommunala uppdrag för insamling och transport av hushållsavfall. Dessutom presenteras lösningar på hur dessa utmaningar skulle kunna lösas och på så sätt bidra till både minskad arbetslöshet och kompetensbrist inom miljöbranschen och som dessutom gynnar utvecklingen av den cirkulära ekonomin.

Skriande brist på miljöarbetare och yrkesförare

Verdis är en ledande aktör i Sverige inom insamling och transport av hushållsavfall i ungefär 25 kommuner runtom i landet. För att företaget ska kunna bedriva sin verksamhet är deras medarbetare helt nödvändiga. Verdis arbetar aktivt för att göra branschen mer attraktiv. Utmaningen ligger i att klara av konkurrensen med andra företag inom transportbranschen som också är beroende av yrkesförare av lastbil, eftersom det är brist på den kompetensen i dagsläget. Verdis verksamhet är en viktig pusselbit i utvecklingen av den cirkulära ekonomin, bland annat genom att underlätta för hushållen att sortera och återvinna sitt avfall. Företaget bidrar också med lösningar för att minska antalet hämtningar och därmed antalet transporter. Företaget ligger också i framkant när det gäller att erbjuda fossilfria transporter genom eldrivna avfallsbilar.

Hela transportbranschen har i dagsläget ett skriande kompetensbehov. Sverige kommer att behöva cirka 50 000 nya lastbilsförare under de närmaste tio åren. En av orsakerna är att det finns för få utbildningsplatser för yrkesförare. Under coronapandemin drabbades utbildningen av yrkesförare hårt. På grund av restriktioner och risk för smittspridning

var det flera utbildningsanordnare som valde att pausa sina utbildningar och inte erbjuda några läroplatser. Detta innebär att färre yrkesförare utbildades under denna period, vilket har skapat en utbildningsskuld.

I senaste trendrapporten kring kompetensbehov inom åkerinäringen från TYA (Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd) hade 55 procent av åkeriföretagen problem att rekrytera nya yrkesförare under 2022. Denna siffra sjönk något, till 43 procent, under 2023 men är ett problem som lär finnas kvar eftersom transportbranschen alltid har haft ett långsiktigt behov av utbildade yrkesförare. Bland de företag som hade problem med rekrytering var det vanligast att hitta någon med rätt yrkeserfarenhet, men även svårt att hitta någon med rätt yrkesutbildning.

Fordons- och transportprogrammet är idag ett av de populäraste yrkesprogrammen på gymnasiet. I dagsläget är det i genomsnitt två sökanden per utbildningsplats på Fordons- och transportprogrammet på gymnasier runtom i landet, och antalet sökande har ökat tre år i rad.

Trots att det under senaste åren har tillkommit fler utbildningsplatser är det fortsatt ett högt söktryck till Fordons- och transportprogrammet. Enligt Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd (TYA) beror underdimensionering av platser på att Skolverkets planeringsunderlag har baserats på felaktiga uppgifter kring antalet yrkesverksamma förare i Sverige. Från och med 1 januari 2025 kommer en ändring i skollagen att göra så att kommuner, regioner och enskilda huvudmän ansvarar för att dimensionera både komvux och gymnasieskolan. Syftet är att antalet utbildningsplatser bättre ska matcha arbetsmarknadens behov.

Det finns ett skriande behov av kompetens inom branschen. Då kompetensbristen inom transportbranschen kommer att fortsätta att öka finns det en reell risk för stora störningar i samhällets infrastruktur, som exempelvis den kommunala hämtningen av hushållsavfall. Det kan innebära stora ansamlingar av avfall inne i våra städer som inte kan hämtas i tid och därmed bidra till en otrevlig stadsmiljö med skadedjur, starka lukter och begränsad framkomlighet. Det kan också få konsekvenser för den cirkulära ekonomin, att det inte finns personalresurser för att hämta förpackningar och material som sorteras ut för återvinning och återbruk.

Dyra utbildningar

För miljöarbetare som ska arbeta med hushållsavfall från bland annat bostäder, butiker och restauranger, krävs ofta körkort med C-behörighet. Utbildning och övningskörning för körkort C kan göras antingen privat, om personen är över 21 år, eller via en trafikskola. Provet genomförs sedan hos Trafikverket och består av ett kunskapsprov och ett körprov. För att arbeta som yrkesförare krävs även yrkeskompetensbevis, det vill säga YKB-utbildning. Beviset utfärdas av Transportstyrelsen och utbildningen går att genomföra som gymnasieutbildning eller vuxenutbildning av utbildningsoperatörer som är godkända av Transportstyrelsen. Kompletterande utbildning för miljöarbetare erhålls hos arbetsgivaren för en korrekt hantering av verktyg och instrument för att hämta och transportera hushållsavfall.

Utbildningarna för körkort C respektive YKB kostar ungefär 25 000 kronor vardera, det vill säga runt 50 000 kr sammanlagt, en kostnad som personen som vill bli yrkesförare behöver stå för själv.

Arbetsförmedlingen erbjuder arbetsmarknadsutbildningar, vilket är kortare utbildningar för yrken inom branscher finns tillgängliga för yrkesförare av lastbil, både för YKB-utbildning och körkort med behörighet C. Var

dessa utbildningar finns, och hur många platser som erbjuds, varierar. Arbetsmarknadsutbildningar är kostnadsfria och det går att få aktivitetsstöd från Försäkringskassan under utbildningstiden för att täcka sina levnadskostnader. Det är Arbetsförmedlingen som avgör om en person som ansöker ska få en arbetsmarknadsutbildning, beroende på om personen uppfyller de grundläggande kraven och anses lämplig för den specifika utbildningen.

YKB-utbildningen är CSN-berättigad. Detta innebär att studenterna som läser utbildningar kan ta studielån och få studiebidrag som ska täcka deras levnadsomkostnader. Det finns även möjlighet att ansöka om lån för att betala studieavgiften. Vissa

utbildningsinstitutioner erbjuder även delbetalning av studieavgiften. Gällande körkortsutbildning för behörighet C finns inte samma möjligheter kring finansiering. Vissa trafikskolor erbjuder delbetalning men det går inte att finansiera utbildningen via CSN, varken med bidrag eller lån.

En person som har ett utländskt körkort C men som inte är medborgare i Sverige eller ett annat land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) får enligt körkortslagen inte köra en svenskregistrerad lastbil eller motsvarande i en svenskregistrerad förvärvsverksamhet. Om personens körkort är utfärdat i ett land utanför EES får det inte heller bytas ut mot ett svenskt körkort, utan personen måste ansöka om ett nytt i Sverige och dessutom genomgå alla prov. Det finns inget billigare eller snabbare sätt att få sitt utländska körkort C validerat eller utbytt till ett svenskt körkort C. Yrkesförare med utländskt körkort får dock köra i Sverige på uppdrag av utländska företag, exempelvis för att genomföra lastbilstransporter. Detta system innebär att färre personer på arbetsmarknaden kan anställas som yrkesförare i Sverige, trots att de har rätt kompetens, men från ett annat land.

Höga krav i upphandlingar

I majoriteten av de offentliga upphandlingar som de kommunala vatten- och avloppsbolagen gör för hämtning och transport av hushållsavfall ställs krav på att de som utför hämtningarna ska kunna flytande svenska. Miljöarbetarna ska även ha ett rent belastningsregister, det vill säga de ska inte vara bestraffade för någon typ av brott sedan tidigare.

Det finns ingen lagstiftning om att en person som är tidigare straffad, oavsett brott, inte får arbeta med renhållning. Det finns inte heller något lagkrav på att vare sig arbetsgivaren eller uppdragsgivaren ska begära in utdrag ur belastningsregistret, däremot är det inte förbjudet att göra det.

Ytterligare krav som brukar ställas i kommunernas upphandlingar är att miljöarbetarna ska kunna tala flytande svenska. Det är visserligen viktigt att miljöarbetarna kan kommunicera med exempelvis fastighetsskötare och fastighetsägare vid eventuella problem under avfallshämtningen. Dock lägger detta krav onödiga hinder för många individer som behövs i avfallsbranschen. Vi ser arbetet som en möjlighet till att kunna lära sig och utveckla språket, framför allt om arbetslaget består av två personer där den ena kan flytande svenska.

Bostadsbrist som försvårar

180 av Sveriges 290 kommuner rapporterade ett bostadsunderskott under 2023, vilket motsvarar 62 procent av kommunerna. Värst är det i storstäderna med kranskommuner. I Boverkets bostadsmarknadsenkät för 2023 uppgav 24 av 26 kommuner i Storstockholm att det inte finns tillräckligt med bostäder i deras kommuner. Motsvarande siffra för Storgöteborg var 12 av 13 kommuner, medan samtliga 12 kommuner i Stormalmö uppgav att de har en bostadsbrist.

I Storstockholm uppgav en majoritet av kommunerna att de huvudsakliga anledningarna till bostadsbristen är att de saknas tillräckligt många stora bostäder (73 procent), att det fanns ett underskott på lägenheter med rimliga hyror (65 procent), samt att det behövs fler små bostäder (58 procent). Detta skiljer sig något från Storgöteborg och Stormalmö där kommunerna uppgav att det huvudsakliga problemet var underskott på lägenheter med rimliga hyror (85 respektive 83 procent). I övrigt uppgav både kommunerna i Storgöteborg och Stormalmö ungefär samma anledningar som kommunerna i Storstockholm.

I Storstockholm minskade antalet påbörjade bostäder kraftigt under 2022. Jämfört med 2021 var det cirka 30 procent färre nya bostäder som började byggas. I både Storgöteborg och Stormalmö syns samma trend. I Storgöteborg förväntades antalet påbörjade bostäder att minska med 50 procent under 2023 jämfört med 2022. I Stormalmö var motsvarande siffra 34 procent, vilket också är en rejäl förväntad minskning. Samtidigt är utfallet väldigt svårbedömt på grund av det osäkra läget i samhällsekonomin, och därför kan antalet bostäder som påbörjades under 2023 och som påbörjas under 2024 att vara mycket färre än vad kommunerna i genomsnitt förväntar sig enligt Boverket.

Att det råder bostadsbrist generellt i Sverige, och framför allt i storstadsområdena, bidrar till att det blir svårare att rekrytera personal från andra städer och länder. Samtidigt är det i storstäderna som kompetensbristen är som störst inom miljöbranschen. För att en person ska kunna flytta för att påbörja en ny anställning, krävs att personen, med eventuell familj, har någonstans att bo. Det är därför viktigt att säkerställa att nya bostäder byggs, oavsett konjunktur.

Analys

Det råder stor kompetensbrist inom miljöbranschen idag. Aktörerna inom miljöbranschen konkurrerar inte bara med varandra om arbetskraften, utan också med andra aktörer i transportbranschen som är i behov av yrkesförare. Om kompetensbristen kvarstår och till och med växer riskerar miljöbranschen att drabbas av driftstopp med hämtningar som inte kan genomföras i tid. De satsningar som görs på att sortera avfall för utveckla och stärka den cirkulära ekonomin riskerar att vara förgäves om hämtningar av avfall och förpackningar inte kan genomföras.

Det finns och behövs flera möjliga alternativ för att lösa kompetensbristen på yrkesförare både inom miljöbranschen och transportbranschen i stort. I första hand bör vi ta tillvara på den arbetskraft som finns i landet. Arbetslösheten är idag hög, vilket innebär att det finns personer som redan bor i Sverige och står till arbetsmarknadens förfogande. Genom att möjliggöra att arbetslösa personer får rätt utbildning och att upphandlingskraven inte medför onödiga hinder för anställning kan branschen bidra till fler jobb och säkerställa att samhällsuppdraget genomförs. Ribban för att komma in på arbetsmarknaden i de branscher som har stor kompetensbrist måste sänkas. Yrkesförare måste ses som en möjlighet att integrera människor och få fler personer i arbete.

I andra hand behöver det finnas möjligheter att ta in kompetens från andra länder. I de fall där det finns yrkesverksamma förare och miljöarbetare från andra länder som är villiga att flytta till Sverige för att arbeta bör det bli smidigare att anställa och nyttja den kompetensen.

Det finns redan idag planer hos både Verdis och andra transport- och miljöföretag på att ta in arbetskraft från andra länder för att säkerställa att deras uppdrag kan genomföras. Dock bör fokus ligga på att kunna rekrytera inhemsk arbetskraft eftersom vi idag ser en stigande arbetslöshet, det vill säga personer som skulle kunna stå till transportbranschens förfogande om bara rätt förutsättningar gavs.

Så länge situationen ser ut som den gör idag med för få utbildningsplatser och höga utbildningskostnader kommer den inhemska kompetens inte att räcka till, vilket gör att Verdis och andra bolag inom transport- och miljöbranschen kommer att behöva rekrytera yrkesförare från andra länder. För att underlätta detta behöver deras kompetens enkelt kunna valideras och det behöver finnas tillgängliga bostäder för dem.

Nedan följer sex förslag till politiker på nationell och kommunal nivå för hur vi kan motverka fortsatt brist på yrkesförare inom miljöbranschen och på så sätt främja den cirkulära ekonomin.

Källhänvisning

1. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/arbetskraftsundersokningar/arbetskraftsundersokningarna-aku/>
2. <https://www.manpowergroup.se/tre-av-fyra-svenska-foretag-lider-av-kompetensbrist>
3. <https://www.manpowergroup.se/tre-av-fyra-svenska-foretag-lider-av-kompetensbrist>
4. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/50-000-nya-lastbilsforare-behovs-gymnasieeleven-erik-vill-fa-fler-att-kora-lastbil>
5. <https://www.transportstyrelsen.se/sv/om-transportstyrelsen/pressrum/nyhetsarkiv/2023/modernare-utbildning-for-yrkesforare/>
6. https://www.tya.se/wp-content/uploads/Trendindikator_2023.pdf, s. 2
7. https://www.tya.se/wp-content/uploads/Trendindikator_2023.pdf, s. 6
8. <https://www.akeri.se/sv/kompetensforsorjning>
9. https://www.tya.se/wp-content/uploads/Skolledarrapport_akeri__23_24.pdf
10. https://www.tya.se/wp-content/uploads/Skolledarrapport_akeri__23_24.pdf
11. <https://studier.se/lastbilschauffor-utbildning/>
12. <https://arbetsformedlingen.se/for-arbetsokande/extra-stod/stod-a-o-arbetsmarknadsutbildning>
13. <https://vision.se/tidningenvision/nyhet/utdrag-ur-belastningsregistret-vid-jobbsok-sa-funkar-det/>
14. <https://www.dn.se/ekonomi/sa-ser-bostadsbristen-ut-i-din-kommun/>
15. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsmarknad/bostadsmarknaden/bostadsmarknadsenkaten/region-kommun/storstadsregionerna/>
16. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsmarknad/bostadsmarknaden/bostadsmarknadsenkaten/region-kommun/storstadsregionerna/>
17. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsmarknad/bostadsmarknaden/bostadsmarknadsenkaten/region-kommun/storstadsregionerna/>

6 förslag på åtgärder till politiken

1 Skapa fler utbildningsplatser för miljöarbetare

Antalet utbildningsplatser står idag inte i proportion till vare sig arbetsmarknadens behov eller det intresse som finns för att utbilda sig till yrkesförare. I och med den nya ändringen i skollagen som träder i kraft vid årsskiftet så kommer förutsättningarna att förändras. För att se till att lagen uppnår sitt syfte behöver kommuner, regioner och huvudmän samverka med aktörerna inom branschen för att säkerställa att rätt underlag finns att tillgå så att tillräckligt många utbildningsplatser finns och skapas.

2 Finansiera utbildning

Det är idag väldigt dyrt att utbilda sig till yrkesförare – kostnaden ligger på cirka 50 000 kr. Denna höga kostnad utgör ett hinder för många för att ta steget och utbilda sig. Genom statlig hel- eller delfinansiering, alternativt möjlighet till förmånliga lån som exempelvis studielån från CSN, ges fler personer möjlighet att utbilda sig. I dagsläget går det att utbilda sig kostnadsfritt genom Arbetsförmedlingens arbetsmarknadsutbildningar. Dessa utbildningsplatser behöver utökas och erbjudas i fler delar av landet så att de blir tillgängliga för fler och så att personer med familj och barn kan utbilda sig i eller nära hemorten.

3 Inför validering av utländska körkort

Det behövs ett snabbspår för arbetskraft med utländskt körkort C och motsvarande YKB. Trafiksäkerheten på våra vägar är självklart väldigt viktig, men vi behöver hitta nya sätt att försäkra oss om att yrkesförarna är kompetenta och kör på ett säkert sätt.

Istället för att gå om utbildning både för YKB och körkort C bör utländska yrkesförare erbjudas möjlighet att få sina utländska körkort validerade genom kunskapstest och körprov. På så sätt försäkras vi oss om att de är trafiksäkra förare som känner till svenska trafikregler, samtidigt som Sverige blir mer

konkurrenskraftigt på den internationella arbetsmarknaden och kan attrahera utländsk arbetskraft för att stärka upp den inhemska kompetensen.

4 Sänk språkraven – öka integrationen

Idag ställs krav i upphandlingarna på att samtliga miljöarbetare hos en leverantör ska tala och förstå svenska. Det är förstås viktigt att miljöarbetarna kan kommunicera med sin omgivning när de är ute på uppdrag, men det är inte nödvändigt att båda personerna i en och samma bil behöver kunna flytande svenska så länge de kan kommunicera med varandra. Se istället detta som ett tillfälle att integrera ny arbetskraft på arbetsmarknaden och att de via arbetet får möjlighet att lära sig bättre svenska genom sina kollegor och chefer.

5 Sänk kraven på miljöarbetare vid upphandling

Se över upphandlingskraven om att anställd personal ska vara helt ostraffad. Det bör spela roll vilken typ av brott som en person eventuellt har begått, som när i tiden detta har skett. Möjlighet att komma in på arbetsmarknaden efter avtjänat straff är ett viktigt steg för att återintegreras i samhället och för att motverka att en person faller tillbaka in i kriminalitet. Fler i jobb ger ett tryggare samhälle, här kan miljöbranschen vara en viktig pusselbit.

6 Bygg bort bostadsbristen

Bostadsbristen är akut på många ställen i landet och den inbromsade byggtakten under de senaste åren indikerar att problemet inte är på väg att lösas, utan snarare bli värre. Detta kommer att innebära stora problem att rekrytera ny kompetens till storstadsregionerna och till Sverige i stort, inte minst inom miljöbranschen. Det kommer att behövas fler bostäder framöver för att vi ska kunna upprätthålla samhällsviktiga funktioner, oavsett region.

tel. 020-150 520
www.verdis.se | info@verdis.se

